

Klíma už **má** své čtenáře. Čtení o Ladislavu Klímovi

Matěj Klíma (ed.): *Čtení o Ladislavu Klímovi: ve světle svých stínů*. Praha, Institut pro studium literatury 2022. 224 stran.

Především bych ráda vyjádřila uznání iniciátorům edice *Čtení o...*, kterou vydává Institut pro studium literatury a která je nesmírně užitečná, zaplňuje mezery v odborné literatuře a přináší jak texty známé, ale důležité, někdy až průlomové ve vnímání tvůrčích osobností, formující linii recepce jejich díla, tak texty málo známé, obtížně dostupné a někdy vůbec nepublikované. Jedná se o edici, kterou ocení snad každý badatel české literatury, zejména ze zahraničních výzkumných center. Musím však přiznat, že tentokrát mne další svazek — antologie věnovaná kritické reflexi Ladislava Klímy — trochu zklamal, jakkoli zároveň oceňuji jeho význam. Zaprvé mi chyběla určitá důslednost při prezentaci recepce spisovatelova díla. Zadruhé jsem měla pocit, že se kniha málo věnuje literárněvědným reflexím, zejména těm novějším, které editor záměrně vynechal, neboť je nepovažoval za zvlášť hodné prezentace. Zatřetí jsem pocitovala jisté rozčarování, že byla vynechána padesátá léta 20. století. K těmto otázkám se vrátím později.

Klíma se v poslední době stal „módním“ autorem, od poloviny devadesátých let vydávaným v nakladatelství Torst v edici *Sebrané spisy*, kterou rediguje Erika Abramsová. Zvýšený zájem o jeho dílo, zejména literární, měl mimo jiné původ v oživení modernistického diskurzu a ve změnách ve vnímání modernistického paradigmatu, tj. v pojetí modernismu nikoli jako úzkého kulturního fenoménu z přelomu století, ale jako širokého útvaru, zahrnujícího i meziválečné období, a v koncepcích některých badatelů dokonce i léta po druhé světové válce. V takto vnímaném orbitu modernismu se proto ocitl i Ladislav Klíma. Tento aspekt Klímova diskurzu, který souvisí s literární, a nikoli pouze filozofickou reflexí, se však v antologii objevuje, jak jsem již zmínila, spíše v menší míře. Své podrobnější poznámky začnu přiblížením editorova záměru.

Matěj Klíma přijal koncepci chronologickou, i když ne zcela důsledně. V recepci spisovatelova díla rozlišuje čtyři části: první a druhá část přináší reakce dobové kritiky na první dva svazky Klímových filozofických textů. Další dvě části mají již odlišný charakter. Přestože je zachována chronologie prezentace výroků jednotlivých kritiků, byl zvolen odlišný přístup, takový, který nebere ohled na pořadí vydaných děl.

První část, s názvem „Kniha, jež nebyla čtena“, otevírá dopis Otokara Březiny Anně Pammrové, v němž se zmiňuje o vydání Klímovy knihy — jedná se o stručnou, ale důležitou zmínku, která vymezuje recepci spisovatelova de-

butu. Je to dobrý úvod k textům, které následují: třem, které vyšly po vydání debutového eseje Ladislava Klímy *Svět jako vědomí a nic* v roce 1904, dodejme, že anonymně, a jednomu textu z pozdější doby, z roku 1924. Jak sám editor přiznává, těchto přímých reakcí bylo málo, a tak mohl zařadit téměř všechny hlasy. Mimochodem, toto „téměř“ čtenáře vede k myšlence, kolik a jaké z nich byly vynechány a zda by změnilly obraz recepce, který vyplývá ze tří reflexí, jež vyšly krátce po vydání eseje. A je to obraz rozhodně pozitivní a odlišný od toho, který vytváří čtvrtý text, publikovaný o dvacet let později. Máme tedy poměrně podrobné představení Klímovy filozofie včetně jejího schopenhauerovského pozadí i jeho sociologických názorů na otázku národa v nejobsáhlejších z textů od autorova mecenáše a přítele Emanuela Chalupného, po němž následují recenze Josefa Kodíčka a Josefa Bláhy v analogickém, souhlasném duchu. Čtvrtý krátký hlas Josefa Floriana, pozdější, izolovaný, je již součástí jiné dikce: má kritický a výsměšný charakter a snižuje Klímovo myšlení do karikaturních rozměrů.

Druhá část antologie, nazvaná „Známky z Diktátů“, přináší osm hlasů publikovaných časopisecky v roce 1922, po vydání dalšího svazku Klímových filozofických textů *Traktáty a Diktáty*. Zde je již hodnocení Klímových názorů pestřejší. Výběr sestavený editorem ukazuje, jak kontroverzní názory provázely vydání svazku, do něhož Klíma zahrnul hlavní teze své filozofie. Nadšený hlas F. X. Šaldy připomíná spíše chvalozpěv na autora než komentář k jeho názorům: „Tak také tato kniha Klímova a širě: i všechno jeho posavadní dílo je jediná symfonie, jednotná i celistvá, vytrysklá z jednoho žhavého jádra jako ze svého středu: z něho se vylila v tvůrčí touze a do něho se vrací, když byla v sobě pojala a v sobě vepředla erotickou tematikou celý svět a život“ (s. 44–45). Jeho entuziasmus, ale již poněkud více podpořený konkrétnějšími příklady, sdílí i Miloš Srp. Jedná se o text významný tím, že obsahuje nejen obecné myšlenky, ale i věcné představení obsahu svazku *Traktáty a Diktáty*. Dobrou volbou je také recenze Gustava Záby, v níž se objevuje nepříliš často zmiňovaný aspekt Klímovy filozofie — ironie. U většiny autorů recenzí však Klímův svazek nevzbuzuje obdiv. U některých je kritika vedena ve vážném tónu, jako například u Ferdinanda Pelikána, který dokonce zpochybňuje originalitu Klímova myšlení, jiní jsou ironičtí, jako například Bartoš Vlček.

V prvních dvou částech tak máme zajímavý výběr z recepce konkrétních Klímových děl. Dalo by se proto očekávat, že editor bude v tomto duchu pokračovat i nadále a představí hlasy komentující další publikované položky. Například *Utrpení knížete Sternenhocha*, vydané krátce po autorově smrti v roce 1928, dílo, které dodnes představuje „vizitku“ Klímovy literární tvorby, a pak svazek *Slavná Nemesis a jiné příběhy* vydané v roce 1932. To se však nestalo. Jak jsem již zmínila, chronologické pořadí je zachováno pouze s ohledem na hlasy kritiky.

Třetí část, nejobsáhlejší, se věnuje letům 1928 až 1948, tedy období od spisovatelovy smrti až po přelomový rok, který nastolil nové pořádky v politice

i kultuře a po němž se Klíma ocitl mezi zakázanými autory. Většina zde zařazených textů — a je jich celkem čtrnáct — se pokouší o syntézu spisovatelovy tvorby a jsou zpravidla shrnující, typické pro „posmrtnou“ perspektivu, a někdy zapadají do poetiky nekrologu. Ostatně tento oddíl nese název „Jak bylo po smrti“, parafrázující Klímovo „Jak bude po smrti“. Nejrozsáhlejší texty, aspirující na syntézu — autorů Karla Bodláka, Jaroslava Kabeše, Josefa Ludvíka Fischera, Živana Vodseďálka a Rudolfa Procházky — prohlubují obraz, který se rýsoval v prvních recenzích, vyzdvihují paradoxy a nuance Klímova filozofického myšlení a rozšiřují souvislosti. Spíše se doplňují, než aby se pouštěly do vzájemné polemiky. Točí se především kolem spisovatelovy filozofie.

Nelze však nevidět, že komentáře literárních děl se objevují i ve stručných komentářích recenzentů: Pavla Eisnera, který považuje *Utrpení knížete Sternenhocha* za vrchol satanistické literatury; Jana Münzera, který se soustředí na shrnutí díla; Jindřicha Vodáka, který vnímá *Utrpení ... a Soud boží v kontextu patologie*; Josefa Hory, který při kritickém hodnocení Klímovy prózy popisuje výsledný dojem z četby povídek ze svazku *Slauná Nemesis a jiné příběhy* jako „nepoměr mezi filozofovým chtěním a básnickým ztvárněním“ (s. 114); Františka Götze, který spatřuje souvislosti Klímových próz nejen s dílem E. A. Poea, ale i s prózou surrealistů; nebo konečně Karla Sezimy, který svou skepsi a kritiku vyjadřuje patetickou a květnatou stylistikou.

Přesto se často reakce na literární díla „rozmažávají“, „rozpouští“ v záplavě opakujících se komentářů filozofického myšlení. A nutno přiznat, že kontroverzní recepce Klímových próz, kterou uveřejněné recenze implikují, probouzí ve čtenáři chuť získat podrobnější představu o těchto reakcích. To je však samostatná otázka, neboť jsem si vědoma, že omezený rámec publikace nutí k výběru. Přesto by byl podle mého názoru obraz spisovatele-filozofa přehlednější, kdyby editor postupoval při zpracování materiálu důsledně. Každý má samozřejmě právo na vlastní pojetí prezentace spisovatelova profilu, ale pro mě by bylo přesvědčivější, kdyby recepce jednotlivých děl z tohoto období byla představena samostatnými články.

Závěrečná část antologie s názvem „Znovu objevený“ obsahuje pouze tři texty z let 1965–1967 (Jiřího Němce, Josefa Zumra a Jana Patočky). Skromný výběr, ale texty jsou významné a snaží se nahlédnout Klímu z různých úhlů pohledu. Zvláště důležitá je studie Jana Patočky, v níž autor nejen předkládá své názory na Klímovo filozofické myšlení, ale také reviduje jeho dosavadní hodnocení a poukazuje na stopy, které vedou k novým výkladům nebo k prohloubení těch existujících.

Na začátku jsem se zmínila o tom, že ve mně antologie vyvolala určitou neuspokojenost. Nabízí se totiž otázka: proč editor vynechal téměř dvacet let recepce mezi lety 1948 a 1965? Víme, že to bylo období stalinismu, kulturních

čistek, Klíma byl na indexu. Ale sám editor v úvodu píše o fascinaci Klímou mezi tvůrci alternativní kultury. Je proto škoda, že v antologii není poskytnut prostor ani pro drobné příklady.

A druhá oblast „nespokojenosti“, kterou jsem zmínila na začátku. Editor končí své představení panoramatu obrazu Klímova díla v kritickém myšlení rokem 1967. Zohledňuje tak zhruba šedesát let recepcce spisovatelovy tvorby. A zbývajících téměř šedesát let? „Zbytek je mlčení“? Ačkoli Matěj Klíma v úvodu píše o tichu období normalizace, o fascinaci Klímou v alternativní kultuře českého undergroundu, o — jak sám říká — vydavatelském „boomu“ po roce 1989, jenž vyvolal řadu polemik o etice a vydavatelské politice, ve sborníku se to již neodráží. Lze proto litovat, že čtenář nemá možnost seznámit se s touto částí recepcce spisovatelova díla. Podívat se, jak vypadaly dozvuky jeho názorů v textech Ivana Martina Jirouse nebo Petra Placáka. Nemá možnost porovnat, jak se proměnil jazyk reflexe, jakou cestou se vydal například Jindřich Chalupecký při interpretaci Klímova myšlení. Je dobře, že byl alespoň zmíněn v úvodu. Samozřejmě lze říci, že se již jedná o klasiku, že je snadno přístupná, ale přesto byly tyto eseje přelomovým krokem v Klímově diskurzu a mohou být stále inspirativní.

Nedostatek příkladů recepcce z posledních let editor zdůvodňuje jakousi stagnací kritického myšlení, a to už u čtenáře vyvolává nejen zklamání, ale i nesouhlas. Abychom nezůstali jen u slov, dovolím si citovat. Matěj Klíma píše: „Většina soudobých interpretací — navzdory tomu, že dnes máme k dispozici rozsáhlý korpus dříve neznámých textů — se však pohybuje v rámci zažitých výkladových stereotypů a málokdy překračuje pole vymezené texty, jež prezentuje naše antologie“ (s. 18). (Zmínku si podle editora zaslouží pouze články polského badatele Mateusze Chmurského. Pravděpodobně proto, že jsou k dispozici v českém překladu.) S takovým tvrzením lze jen těžko souhlasit. Dovolím si tvrdit opak. Nejnovější interpretace Klímovy literární tvorby — a zde se opět dotýkáme problému skrovného zastoupení literárního diskurzu v této antologii — nereprodukuje stereotypy, ale využívají možnosti, které nové metodologie přinášejí pro nové čtení, pro hlubší interpretace, i když náznaky v tomto směru existovaly již v dřívější kritické reflexi. Zasadují také spisovatelovu tvorbu do nových kontextů, domácích i evropských, uplatňují komparativní přístupy a používají jiný jazyk analýzy. To se týká zejména prací zahraničních badatelů, u nichž Klíma vzbuzuje stále větší zájem, což stojí za zmínku, neboť sám editor otevřel otázku spisovatelovy zahraniční reflexe.

Je však dobře, že se Matěj Klíma v úvodu pokusil načrtnout širší panorama spisovatelovy recepcce, že připojil i seznam jeho vydaných děl a výběr z odborné literatury. Slova uznání si zaslouží i nápad umístit informace o autorech publikovaných recenzí či esejů přímo pod texty: přibližuje to kontext a profil komentátora a usnadňuje recepci jeho úvah.

V závěru úvodu editor píše, že „o Klímově díle tak stále platí slova Josefa Kodíčka z roku 1932: čeká na své čtenáře“ (s. 18). Já to vidím optimističtěji: Klíma už **má** své čtenáře (a komentátory).

Joanna Goszczyńska

Creative Commons

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons — Uveďte původ — Neužívejte komerčně — Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní licence. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs>.

Jiří Weil v centru pozornosti

Marie Brunová: *Die faktualen und fiktionalen Texte Jiří Weils*. Stuttgart, ibidem 2022. 447 stran.

V roce 2021 začalo nakladatelství Triáda vydávat Spisy Jiřího Weila. Po *Mosk-ze — hranici* (2021) byly vydány v rychlém sledu tři objemné svazky Weilovy publicistiky a esejistiky: *Reportáže a stati 1920–1933* (2021), *Reportáže a stati 1933–1937* (2022) a *Stati a reportáže 1933–1959* (vyšlo v květnu 2023 s datací 2022). Všechny připravil a komentoval Michael Špirit. Celkem jde o téměř 2 000 stran Weilových textů, až na výjimky (*Češi stavějí v zemi pětiletetek*, *Vzpomínky na Julia Fučíka*) knižně nepublikovaných. A k tomu těžko uvěřitelných 870 stran editorových komentářů včetně různocnění a rejstříků. Tento úžasný editorský výkon by si zasloužil samostatné pojednání.

Svoji weilovskou erudici mohl Michael Špirit představit i na nedávné mezinárodní konferenci o Jiřím Weilovi, která se konala na jaře 2023 v Ústavu pro českou literaturu. Kromě domácích přispěvatelů se jí zúčastnily výrazné osobnosti světové bohemistiky (Urs Heftrich, Gertraude Zandová, Veronika Ambrosová, Jindřich Toman, Xavier Galmiche, Andreas Ohme, Agata Firlejová, Reinhard Ibler). Je patrné, že osobnost a tvorba Jiřího Weila zažívá renouveau a že titul konference „věčný outsider“ sice platil v minulosti, ale ne už dnes.

Hlavní pořadatelkou konference byla Marie Brunová, která se Weilovým dílem soustavně zabývá a věnovala mu i svou dizertační práci obhájenou na univerzitě v Salzburgu v roce 2020. O dva roky později vyšla její knižní verze s názvem *Die faktualen und fiktionalen Texte Jiří Weils*. Je paradoxní, že je to první odborná monografie o Weilovi, dosud vyšly jen vzpomínky Jaroslavy Vondráčkové *Mrazilo — tálo* (samizdat a Torst 2014).